

Een brief aan Kyra

Voor mijn kinderen

Jeg elsker deg

EEN BRIEF AAN KYRA

Beatrix Baerken

Van de schrijfster verscheen in maart 2019:
De geur van wilde marjolein.

Colofon
Schrijfster en omslagontwerp: Beatrix Baerken
Vormgeving: Evidée

ISBN: 9789464050332
Uitgeverij Brave New Books

Copyright © 2020: Beatrix Baerken

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze opgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een automatisch gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Met dank aan Barbara en Ester voor het zorgvuldig corrigeren van het manuscript en aan Eveline voor het redigeren van dit boek. Zij was het die mij stimuleerde om het te schrijven.

Lieve Kyra,

Je vroeg me om het verhaal van je vader en mij op papier te zetten zodat je een beetje zou begrijpen hoe het ging en waarom het zo ingewikkeld was. Ik zal mijn best doen om het zo objectief mogelijk te vertellen. Een ieder had zijn eigen beleving, zijn eigen waarheid en zijn eigen verdriet. Om de emoties van een ander te begrijpen moet je die van jezelf even uitschakelen.

Ik weet alle details nog, het zit diep in mijn ziel gegrift.

Je wilde ook dat ik zou vertellen hoe het was om als kind een wereldoorlog te beleven, zodat het bewaard zou blijven voor diegenen die na ons komen. 'Nu ben je er nog en jij bent de enige die het kan vertellen' zei je.

Ik zal het proberen. Misschien zal ik me vergissen hier en daar, misschien gebeurden sommige dingen op een ander tijdstip dan ik me herinner. Vergeef het me maar, inmiddels ben ik een oude vrouw en haalt die grijze massa in mijn hoofd de dingen soms door elkaar. Het is ook lang geleden dat de wereld in brand stond, maar de essentie blijft hetzelfde.

En mijn liefde voor jouw vader, ach, lees het maar.

Hou van je,

Iris.

1

Het fotoalbum begon slijtageverschijnselen te vertonen. De gelijmde rug liet hier en daar los en de kleine driehoekjes verloren hun veerkracht, waardoor ze de zwart-witfoto's niet meer zo goed konden vasthouden. Het boekje zou eens opnieuw gebonden moeten worden. Dat zeiden we steeds als we het tevoorschijn haalden om de foto's te bekijken, maar het kwam er niet van.

Ik zat in de rieten fauteuil in de serre en bekeek stuk voor stuk de dierbare plaatjes. Ik spande mijn hersens in om uit te vinden vanaf welke foto ik me de situatie echt kon herinneren. Dat was lastig, want de verhalen die me over die tijd verteld waren, hadden zich ook in mijn geheugen genesteld en ik kon niet goed onderscheiden wat ik me echt herinnerde of wat ik meende te hebben meegemaakt.

Van één foto was ik heel zeker, een jongen van een jaar of twaalf trok een boomstam met daarop een kleuter een kleine boshelling op. Terwijl ik het plaatje bekeek herinnerde ik me de extase die ik toen voelde en rook ik weer de geuren van het loofhout. Het was tijdens een vakantie met onze ouders in Luxemburg. Ik was die kleuter en mijn grote broer trok me omhoog. De situatie was typerend voor onze relatie later, hij was de sterke en ik was veilig bij hem.

Ik bekeek de foto met andere ogen dan ik voorheen had gedaan en ik wist één ding zeker: ik zou hem gaan zoeken.

In de niet-roken-coupé vond ik een plekje bij het raam. Ik mikte mijn rugzak in het bagagerek.

Op het perron liep een jongen achter een kar met drankjes en etenswaren. Ik kocht een bekertje koffie en twee broodjes en nestelde me in het hoekje. Daar zou ik de eerste uren niet uit komen.

Een paar uur eerder was ik uit Alkmaar vertrokken en uitgezwaaid door mijn bezorgde moeder. Ze had alles uit de kast gehaald om me deze reis uit mijn hoofd te praten, maar

uiteindelijk beseft dat niets mij kon tegenhouden.

‘Doe voorzichtig en laat alsjeblieft zo vaak mogelijk iets van je horen en als je hem niet vindt, kom dan terug. Ga niet in het wilde weg heel Noorwegen doorzoeken, we kunnen vanuit Nederland ook proberen hem te traceren.’

Ze was niet alleen ongerust, maar voelde zich ook schuldig omdat ze destijds de verkeerde beslissing genomen had, dat gold natuurlijk ook voor mijn vader. Maar dat overkomt alle ouders, je probeert je kinderen te beschermen, je denkt juiste keuzes te maken, niet wetende dat het lot een andere wissel overhaalt met een averechts gevolg. En daar kun je je ouders niet verantwoordelijk voor stellen. Ze bedoelden het alleen maar goed. Alleen, ja, als ze Daan en mij verteld hadden hoe het werkelijk zat, dan was ons leven anders gelopen.

Ik vond het wel spannend om op het Centraal Station de intercity naar Kopenhagen te vinden; tot vandaag had ik er eigenlijk niet bij stilgestaan dat ik weinig reiservaring had en al helemaal niet naar het buitenland. Maar met behulp van een aardige mevrouw van het reisbureau had ik een reisplan gemaakt en ik wist dat mijn Duits en Engels voldoende waren om me verstaanbaar te maken. Ik ging ervan uit dat ik daarmee ook in Noorwegen terecht kon. Een zakwoordenboekje en een Noorse reisgids moesten de rest doen.

Een fluitsignaal klonk en de trein zette zich langzaam in beweging, het ging nu echt gebeuren.

De koffie was inmiddels wat afgekoeld. Ik at een broodje en pakte mijn boek. Maar na een paar minuten dwaalden mijn gedachten af naar de man die ik wilde zoeken in het land van bergen, bossen en meren.

Ik had me dan wel aardig voorbereid op deze reis, maar niet op wat ik zou doen als ik het eindpunt bereikt had. Dat kon ook niet want ik wist niet waar Daan woonde. Het was lang geleden sinds we iets van hem gehoord hadden. In het begin kwamen er brieven en foto's, maar gaandeweg bleef het stiller en we hadden al vier jaar niets meer vernomen. Tientallen brieven heb ik verstuurd, maar er kwam geen antwoord en uiteindelijk legde ik me neer bij zijn besluit dat

hij een nieuw leven wilde beginnen in het grote en onherbergzame Noorwegen.

Het laatste levensteken kwam uit Oslo, hij schreef dat hij daar een baan had als organist bij een kerk. In die stad had hij ook woonruimte gevonden, maar hij stuurde geen adres.

Ik begreep dat hij ons schreef om te laten weten dat het goed met hem ging, maar dat hij geen contact wilde. Ik huilde tot ik geen tranen meer had.

Totdat mijn moeder mij het andere verhaal vertelde en ik niets anders kon dan Daan deelgenoot maken, maar dan zou ik hem eerst moeten vinden.

En nu was ik onderweg naar hem toe en ik liet mijn fantasieën over onze ontmoeting de vrije loop. Ik stelde me voor hoe hij mij zijn nieuwe vaderland zou tonen en hoe we door de bossen zouden sjouwen zoals we vroeger deden. Ik dacht aan mijn vroege jeugd toen hij boomhutten bouwde en ik mocht helpen door takken aan te slepen en hoe hij me dan voorzichtig naar boven tilde als het klaar was. Dan was dat onze vesting waar niemand ons kon deren. De ene herinnering stapelde zich op de andere. Ik gaf me eraan over in de steeds sterker wordende wetenschap dat ik geen andere optie had dan het maken van deze reis.

Daan was mijn grote broer en hij was mijn maatje. Hij was negen toen ik geboren werd en mijn moeder vertelde me dat, toen hij in de wieg keek hij zei, 'nu ben ik nooit meer alleen.' En zo was het ook.

Meer nog dan op mijn vader en moeder vertrouwde ik op hem. Als ik bij Daan was kon me niets overkomen. Ik kan me niet herinneren dat we ooit ruzie gehad hebben zoals gebruikelijk tussen broers en zussen.

Op een avond kondigden mijn ouders aan dat ze naar de bioscoop in Alkmaar zouden gaan. Duizenden mensen gingen iedere zaterdagavond naar de bioscoop, mijn ouders nooit. Er zal wel een heel bijzondere film gedraaid hebben.

'Als Daan zegt dat je naar bed moet, dan moet je lief gaan slapen. Daan blijft thuis en als we terug zijn kom ik je nog

even instoppen' zei mijn moeder geruststellend. Maar dat was niet nodig, ik vond het heerlijk om samen met Daan thuis te blijven, zeker wetende dat hij de afgesproken bedtijd wel een beetje zou oprekken. En dat deed hij ook.

Ik lag nog geen half uur in bed of het begon te onweren. Het zware geroffel kwam snel dichterbij en felle flitsen verlichtten mijn kamertje. Ik was doodsbang voor onweer. Ik was vijf.

'Daan!' riep ik.

Hij hielp me in mijn badjasje, deed de slofjes aan mijn voeten en hielp me de trap af. Hij schonk een glas melk voor me in en trok me op schoot in de grote clubfauteuil waar mijn vader altijd in zat.

'Daan, ik ben bang.' Hij lachte en vertelde dat er niets was om bang voor te zijn. Dat de wolken ruzie hadden en dat ze elkaar nu achterna zaten met de stralen die ze van de maan geplukt hadden. Dat waren de lichtflitsen. Later pakte hij het grote voorleesboek en las me de sprookjes voor die ik zo goed kende, maar steeds weer opnieuw wilde horen.

Er kwam geen einde aan het onweer die avond, de bui kon de zee niet oversteken.

Als het aan de kust onweert bij afluende wind, dan blijft zo'n bui hangen. De wind blaast hem naar zee, maar om de een of andere reden houdt die de bui tegen. Ik heb voor geen cent verstand van weerkunde en ik heb dus geen idee wat de oorzaak van dat fenomeen is, maar dat is wat mensen uit die streek mij later vertelden. Dus het duurde en het duurde. De stortregen kletterde tegen de ruiten en lichtflitsen tegelijk met krakende klappen gaven aan dat het dichtbij ingeslagen was. De volgende morgen bleek dat de bliksem zijn spoor in de moestuin had achtergelaten: een meterslange verbrande streep liep door het bed van de sperzieboontjes. Het was wel eng, maar bang was ik niet, ik zat immers op schoot bij mijn grote broer die mijn angsten weglachte...

Pas jaren daarna vertelde mijn moeder dat Daan doodsbang geweest was die avond, maar dat niet aan zijn zusje had willen laten merken. Dat typeerde onze verhouding.

Mijn vroege jeugd verliep eigenlijk probleemloos. In mijn herinnering waren de zomers warm en zonnig. Ik kan me geen regenachtige dag herinneren, maar die zullen er ongetwijfeld geweest zijn. En in alle winters lag er sneeuw en waren de sloten dichtgevroren. Dat is het beeld dat me bijbleef en dat geeft aan dat ik een gelukkig kind was. We woonden aan de rand van het dorp achter de duinen. Voor ons huis was de vaart met de molen. Met eindeloos geduld leerde Daan me daar in de winter schaatsen en in de zomer varen in zijn kleine zeilkano.

Overal waren sloten waar we zaten te vissen en in de winter scholletje traptten als het ijs begon te breken. En Daan was er altijd bij.

De trein zette zich in beweging richting Amersfoort en het zicht op dat landschap deed me denken aan de oorlogsjaren die ik in die contreien had doorgebracht. Herinneringen die nooit meer zouden vervagen.

2

De winter was koud geweest dat jaar. Ik herinner me dat, als ik 's morgens wakker werd, mijn bevroren adem een ijslaagje op mijn dekens gevormd had en ik gefascineerd naar de glinsterende kristallen keek. Iedereen was blij dat het voorjaar werd.

10 mei 1940

Het was een stralende ochtend. We zaten aan het ontbijt met de tuindeuren open. Lawaai van vliegtuigen verstoorde de rust van deze morgen. Mijn ouders liepen verbaasd de tuin in en Daan rende naar boven en kwam terug met een verrekijker in de hand. 'Dat zullen Engelse vliegtuigen zijn' zei mijn vader. 'Nee pap, het zijn Duitsers. Kijk maar naar het embleem op de staart, hier is mijn verrekijker.'

Vrijwel op hetzelfde moment kwam er lawaai bij, enorme knallen die het huis deden schudden.

Mijn ouders gingen weer naar binnen en papa zette de radio aan. Een geagiteerde mannenstem vertelde dat Duitsland Nederland was binnengevallen en dat overal gebombardeerd werd. De knallen die wij hoorden bleken later bommen op het vliegveld bij Alkmaar te zijn.

Er waren maanden van spanning aan voorafgegaan, als de radio aanstond hoorden we berichten over Duitsland dat zich tot de tanden leek te bewapenen en Hitler die een bedreiging voor Europa leek te zijn. Maar het was ver weg, zeker voor ons kinderen.

Om de een of andere reden veronderstelde men toen dat je buiten veiliger was dan binnen, dus iedereen rende de tuin in. Mijn moeder hielp mijn oma die bij ons inwoonde. De burens aan beide kanten dachten kennelijk hetzelfde, dus het was een drukte van belang in die droge greppel achter het huis. De mannen waren nieuwsgieriger dan bang en bleven kijken naar het spektakel in de lucht en de vrouwen trokken de kinderen naar zich toe. Sommigen van hen probeerden hun hoofd te beschermen met iets wat op een helm moest lijken, mijn oma hield een metalen vergiet boven haar hoofd

en de buurvrouw zat onder een wit emaille emmer. Die had oorspronkelijk een andere bestemming, want in blauwe letters stond daar 'Aardappelen' op. Ik had moeite om de tekst te ontcijferen want die stond op zijn kop.

Iedereen was in paniek en mijn vader was razend want Hitler had zich niet aan zijn afspraak gehouden, hij zou Nederland niet binnenvallen had hij beloofd. Dat had hij Polen ook beloofd, maar dat leerde ik pas later.

Na vijf dagen was de oorlog over - dachten veel mensen - want Nederland had gecapituleerd. Een oudere man zei: 'nee, nu begint het pas.' Dat bleken wijze woorden te zijn.

Ik was zeven jaar.

Soldaten kwamen terug van het front aan de Afsluitdijk, lopend, op de fiets, gewonden op door paarden getrokken wagens. Er werd een man bij ons binnengebracht. Zijn uniform was gescheurd en alles zat onder het bloed. Een paar mannen legden hem op de divan in de voorkamer en ik werd naar de achterkamer gestuurd omdat dit niet goed was voor kinderoogen, maar ik bleef natuurlijk door de glas-inloodraampjes gluren. Er was een dokter die om verband vroeg en mijn moeder rende de trap op en kwam terug met een aantal beddenlakens die ze inknipte en vervolgens in repen scheurde. De volgende dag werd de man opgehaald.

Het was rumoerig in het dorp. Horden vluchtelingen kwamen aanzetten, mensen die het oorlogsgebied van de Grebbelinie ontvlucht waren en nu onderdak zochten. Mijn ouders ving een ouder echtpaar op dat radeloos op zoek was naar een plek om te overnachten. Ze bleven een paar weken.

Toen de rust een beetje was teruggekeerd en de Duitsers orde op zaken gesteld hadden, kon iedereen weer naar huis. Het afscheid van de familie van Klaveren was allerhartelijkst en ze nodigden ons uit om, mochten wij ooit in de problemen komen, dan bij hen aan te kloppen. Maar dat zou natuurlijk nooit gebeuren, want wij zaten veilig in het boerenbuitengebied.

'Zover zal het niet komen' zei mijn vader. Zover kwam het dus wel.

Voor mij veranderde dat eerste jaar niet zoveel. Ik ging gewoon naar de school aan het Spaanse Pad en speelde mijn spel.

Vlak bij ons huis was een braakliggend terrein dat door de Duitsers in bezit werd genomen om daar stallen voor hun paarden te bouwen. Die oorlog werd nog bevochten met behulp van paarden die kanonnen en ander oorlogsmateriaal moesten voorttrekken. Grote barakken verzezen daar, beschilderd in camouflagekleuren en overdekt met grote netten waarop boomtakken en bladeren gelegd werden. De mensen in ons dorp werden bang dat de geallieerden deze barakken als doelwit zouden zien en er dan slachtoffers onder de burgerbevolking zouden vallen. Het gevolg was, zoals in meerdere plaatsen in Nederland, dat veel mensen een slaapplek zochten in het buitengebied. 's Avonds na etenstijd zag je hele horden met volgepakte fietsen uit het dorp trekken, om dan de volgende morgen weer terug te komen. Helemaal weggaan kon niet, want de mannen moesten naar hun werk en de kinderen naar school, althans de eerste jaren.

Oma begon er als eerste over: 'wij moeten ook ergens anders gaan slapen.'

Mijn vader snoof en dat betekende dat hij het niet eens was met zijn schoonmoeder. Nou was dat geen uitzondering, want die twee waren het wel vaker niet met elkaar eens, in ieder geval niet als mijn moeder in de buurt was. Ik heb wel eens gedacht dat het een vorm van jaloezie was, maar ik weet niet wie op wie jaloers was. Competitie was er wel in ieder geval.

Soms, als die twee samen waren, dan proefde je een soort kameraadschappelijkheid. Was mijn vader aan het klussen dan kwam ze hem helpen, hetzij met ideeën ofwel met een doosje schroefjes in de maat waar hij naar op zoek was. Oma bewaarde alles 'je weet nooit hoe het nog eens van pas komt.'

De verhoudingen lagen ook een beetje scheef. Mijn vader scheelde in leeftijd meer met mijn moeder dan met mijn oma. Hij was achttien jaar ouder dan mijn moeder en tien jaar

jonger dan zijn schoonmoeder.

‘Ik heb van de bakker gehoord dat er een zomerhuisje te huur is in Camperduin. Tussen de bomen tegen de duinrand, daar is het veilig. Ik heb gezegd dat ik dat wil huren en dan kunnen jullie bij mij slapen.’ Ze had het dus al geregeld zonder iemand te raadplegen.

Mijn moeder liet zich overhalen en omdat mijn vader geen zin had in gelazer en oeverloze discussies stapte hij na de avondmaaltijd ook braaf op zijn fiets en zo sloten wij ons avond na avond aan bij de karavaan die het dorp uittrok.

Dat ging een paar weken goed tot een zaterdagavond waarop mijn vader plotseling zei ‘we gaan naar huis.’

‘Hoezo naar huis, we slapen hier toch?’

‘We gaan naar huis, nu.’

Hij verklaarde niet waarom, was zeer gedecideerd en had ook geen geduld.

Verbazing ontaardde in verontwaardiging en uiteindelijk in ruzie en huilbuien omdat oma niet kon fietsen en er voor haar niet zo snel vervoer te regelen was en mijn moeder oma niet alleen in het duinhuisje wilde achterlaten.

‘Dan blijf ik wel bij oma, gaan jullie maar naar huis’ zei Daan. Merkwaardig genoeg ging mijn vader daar mee akkoord en fietste ik een half uur later achter mijn kibbelende ouders aan.

Die nacht was er veel lawaai in de lucht.

Het was nog nauwelijks ochtend, ik geloof een uur of zes, toen er gebeld werd.

Daan stond voor de deur, lijkbleek. ‘Is hier alles goed? Wij hebben een bom gehad, tenminste bij de burenen.’

Het grote vrijstaande huis naast oma’s zomerhuisje had een voltreffer gehad. Iedereen was dood. Daan had geholpen om de mensen onder het puin vandaan te halen, ook het jonge meisje waar hij de vorige avond mee had staan praten. Hij zat te beven terwijl hij het vertelde.

‘En hoe is het met oma?’ vroeg mijn moeder angstig, ‘en jij, hebben jullie niks?’

Nee, oma mankeerde niets. Daan had slechts een wondje aan zijn voet omdat hij in glas getrapt had, maar ons huisje was een puinhoop.

Van het bed waar mijn ouders sliepen waren de hoofdkussens doorzeefd door bomscherven en midden in mijn bedje zat een gat van een halve meter doorsnee.

Alle ruiten waren gebroken, de kanariepiet was met kooi en al naar buiten geblazen, maar had het wel overleefd. Hij was nu wel zwart in plaats van geel, maar dat was alleen maar roet en hij zat weer te zingen.

Het tafelzilver lag opgerold in de lade, half gesmolten door de hitte.

'Dat was het dus' zei mijn vader 'ik wist niet waarom, maar ik voelde dat wij weg moesten' Hij had wel vaker voorgevoelens, het was een bijzondere man.

Oma kwam de volgende dag ook terug want behalve het feit dat haar huisje onbewoonbaar was, lag er ook een blindganger in de tuin van de overburen. Dat was een bom die niet ontploft was en waarvan je nooit zeker zou weten of hij alsnog zou exploderen.

Die gebeurtenis heeft Daan toen veranderd, het was alsof hij in een nacht volwassen geworden was. Hij sprak er niet vaak over, maar een enkele keer vertelde hij hoe het geweest was om die slachtoffers uit dat huis te halen, en vooral dat dode meisje. Voordien had hij nog nooit een overleden mens gezien.

Hij was pas zeventien.

Of ik me kan herinneren hoe het leven veranderde nu er oorlog was? Ik weet het niet. Het veranderde in ieder geval niet van de ene dag op de andere, het ging verraderlijk langzaam.

De aanwezigheid van de Duitsers begon meer en meer op iedereen te drukken. Er waren steeds meer beperkingen en niemand wist meer wie hij nog kon vertrouwen. Vroegere kennissen bleken plotseling met een NSB-speldje te lopen en er waren er zelfs die het zwart met rode uniform van de WA droegen. De WA was een knokploeg van de NSB, niet bepaald lekkere jongens.

Veel dingen mochten niet meer. Gewone dingen zoals 's avonds de gordijnen openhouden als de lampen brandden

want, dan kon 'de vijand' je huis traceren en het bombarderen, zo werd ons verteld. Er kwamen verboden en verordeningen. Iedereen moest een Ausweis hebben, niets anders dan een soort identificatiebewijs. Tegenwoordig vinden we dat gewoon, in die tijd was het een aantasting van je persoonlijke vrijheid. Veel artikelen werden duurder of waren gewoon niet meer te koop.

Alles en iedereen werd gecontroleerd en voor bepaalde gebieden was een toegangsverbod.

Het ontbreken van vrijheid om te gaan en staan waar je wilde en te doen en laten waar je zin in had, dat ging knellen.

Ik herinner me dat we alle koperen voorwerpen die we in huis hadden moesten inleveren. Of je er nu aan gehecht was of niet, Duitsland had het nodig om wapens van te maken. Zullen wel patroonhulzen geweest zijn, want die zijn van koper voor zover ik weet. Als je koper achterhield en het werd bij controle gevonden dan was je zuur. Er is in die jaren heel veel koper onder de grond begraven en na de oorlog tevoorschijn gehaald.

Daan ging naar de HBS in Alkmaar en ik naar de Lagere School bij ons in het dorp. Ik zie het nog voor me, een vriendelijk wit gebouw met rode dakpannen. Er was een schaduwrijke speelplaats onder grote bomen. Maar onze school werd gevorderd door de Duitsers die er een of ander bureau in gingen vestigen. De Duitsers pikten alle mooie huizen en gebouwen in voor hun activiteiten en je moest maar zien een ander plekje te vinden. Voor onze lagere school werd dat het Dorpshuis dat veel kleiner was, tegenover de Ruïnekerk gelegen en uiteraard zonder speelplaats. Er was geen plaats voor alle kinderen dus sommige klassen werden elders ondergebracht. Protesteren hielp niet, de Duitsers hadden de leiding, over alles.

Goederen die in levensbehoeften voorzagen werden ook schaarser. In Nederland waar je vroeger gewoon alles kon kopen als je geld had, daar was veel niet meer verkrijgbaar. Met name dat wat geïmporteerd moest worden, dus koffie, thee, tabak en chocolade, maar ook rijst, bananen en suiker.

Een bonnetjessysteem werd ingevoerd om te voorkomen dat men ging hamsteren.

Iedere maand werden hele vellen met zegeltjes uitgereikt, voor iedere persoon een afgestemde hoeveelheid van bepaalde artikelen. Niet alleen levensmiddelen, maar ook voor kleding en schoenen. Steeds meer ging op de bon. Ja, Holland land van overvloed. Dat was ooit, nu was het anders. Er werd uiteraard druk geruild met de zegeltjes. Mijn moeder ruilde snoepbonnen voor tabaksbonnen, zodat mijn vader iets ruimer in zijn pijptabak kwam te zitten. Maar ook dat werd steeds minder, zodat de verstokte roker zelf zijn tabaksplanten ging verbouwen in de achtertuin. Als de planten groot waren dan plukte hij de bladeren, reeg ze aan een ijzerdraad en hing ze op zolder te drogen. Daarna werden ze gesneden en kon hij zijn pijp weer stoppen. En dan reageerde mijn moeder met de opmerking dat het stonk alsof de gordijnen in brand stonden.

Maar veel erger was de onrust en de angst soms. De Duitsers waren vijandig en je moest oppassen met wat je zei, want er waren veel NSB'ers die je konden verraden en er werden mensen gevangen genomen voor het minste of geringste. Er werd jacht gemaakt op mensen die in verzet kwamen tegen het systeem en af en toe waren er razzia's en huiszoekingen. Twee jaar nadat Duitsland ons land binnenviel werden Joden verplicht een gele Davidster op hun kleding te naaien zodat ze als zodanig herkenbaar waren, ook een schoolvriendinnetje van mij.

Het miste zijn uitwerking niet, joden waren nu plotseling 'andere' mensen.

Mijn vader was katholiek, mijn moeder protestant en mijn vriendin joods. Dat was niet iets om over na te denken. Nu had zij een merkteken en dat benadrukte dat ze niet bij ons hoorde, althans dat was de bedoeling van de bezetter. En ongewild keek je er dan anders naar als kind, of je het wilde of niet. zo werkt vergif.

Wat later mochten ze hun huis niet meer uit en na verloop van tijd begonnen berichten door te sijpelen dat ze weggevoerd werden, we wisten toen nog niet waarheen. Ik

herinner me de schaamte die mijn ouders voelden en de onmacht.

Als ik eerlijk ben dan ging veel van die ellende toen aan mij voorbij. Ik was teveel kind om me te realiseren wat het betekent om in oorlog te zijn. Mijn ouders waakten over ons en zorgden ervoor dat we genoeg te eten kregen en tot zover ging het allemaal wel. We waren nog steeds een gelukkig gezin, dat veranderde toen Daan weg moest.

Plotseling werd bekend gemaakt dat alle mannen tussen de achttien en vijfendertig zich moesten melden voor de 'Arbeitseinsatz'. Zij werden uitgezonden naar Duitsland om daar te gaan werken als dwangarbeider ten behoeve van wat Hitler noemde zijn Derde Rijk.

Omdat alle Duitse mannen tussen de achttien en vijftig opgeroepen waren om aan het front te vechten, was er in het land zelf een groot tekort aan arbeidskrachten. Met name in de fabrieken waar vliegtuigen en wapens gemaakt werden. Mijn ouders waren radeloos omdat ze wisten dat die fabrieken nu juist het doel waren van de geallieerde bommenwerpers.

Daan was negentien. Hij was na de HBS naar het conservatorium in Amsterdam gegaan, hij wilde organist worden. Die studie moest hij dus afbreken.

We waren een muzikaal gezin, mijn moeder speelde piano, mijn vader had een prachtige bariton, Daan speelde orgel en viool en ik had pianoles.

Mijn moeder en ik speelden graag quatre-mains, zij de moeilijke linkerkant van de piano en ik de hoge tonen. Als Daan boven op zijn kamertje zat te studeren en ons dan hoorde, kwam hij meteen met zijn viool onder de arm de trap af. Soms, als we bijvoorbeeld Schubert speelden, dan kwam mijn vader naast ons staan en zong boven alles uit. Of het mooi was weet ik niet, maar het waren hoogtepunten uit mijn jeugd. De familie was hecht.

Toen Daan weg was maakten we geen muziek meer samen.

Het kleine stationnetje met een groepje jonge jongens, die het stiekem misschien wel spannend vonden om zonder het

toezien oog van hun ouders naar te buitenland te gaan. En een groep boze en angstige ouders wier kinderen het ongewisse ingestuurd werden, een groot contrast.

Ik zie nog mijn razende moeder voor me die tegen een Duitser officier uitviel 'stomme rotmof, blijf van onze kinderen af!' en geschrokken omstanders die ingrepen met een 'stil, hou je mond, straks zetten ze ons tegen de muur' en de Duitser die deed alsof hij niets hoorde of zag. Gelukkig maar.

Armen om me heen, wangen tegen elkaar, 'niet bang zijn, ik kom terug.' Het was stil in huis zonder Daan.

Een zondagmiddag, ergens in die tijd. Visite, een verre oom en tante geloof ik, ik kende de mensen nauwelijks.

'Wat is Iris bleek en stilletjes, is ze wel in orde?' vroeg de vrouw. Mijn moeder aaide over mijn haar 'ze mist Daan'

'Ach 'antwoordde de vrouw meelevend 'ze is erg gesteld op haar halfbroer is het niet?' Ik zag mijn moeder verschrikt kijken of ik het gehoord had.

Eén woordje is genoeg om je hele leven op zijn kop te zetten. Alsof iemand me iets af wilde pakken schoot ik overeind, 'wat bedoelt ze mama, Daan is toch gewoon mijn broer?' Het 'ja natuurlijk, ik zal het je vanavond wel uitleggen en ga nu maar spelen' stelde me niet gerust en 's avonds begon ik er weer over. En toen hoorde ik het verhaal.

Naast het huis van mijn grootouders woonde een jong echtpaar. Een paar dagen na de geboorte van hun eerste kind kreeg de moeder kraamvrouwenkoorts en stief. Penicilline kende men nog niet.

De buurman werkte als verzekeringsagent voor de Raad van Arbeid en was hele dagen op pad. Iedereen was begaan met de jonge vader en men probeerde aan alle kanten te helpen bij de verzorging van zijn baby.

Mijn moeder was tien toen de buurvrouw stierf en vond het heerlijk als ze mee mocht helpen bij de verzorging van de baby. Naarmate ze ouder werd paste ze vaker op de kleine Daantje en uiteindelijk werd ze zijn vaste oppas.

Toen mijn moeder achttien was werden zij en mijn vader verliefd en uiteindelijk kregen ze toestemming om te

trouwen ondanks het leeftijdsverschil. Dat moest ook wel want mijn moeder was zwanger. Ongepland maar zeer gewenst.

Daan heeft al die jaren geweten dat zijn eigen moeder overleden was, maar hij sprak er nooit over. Het was ook geen issue, want omdat moeder als heel jong meisje al betrokken was bij de verzorging van haar buurjongetje, was het niet zo verwonderlijk dat ze, nadat ze met zijn vader trouwde, hem als haar eigen zoon ging beschouwen en hij wist niet anders.

Een simpel verhaal met een happy end, maar het voelde alsof me een stukje van mijzelf ontnomen was. Sedertdien ben ik haast krampachtig iedereen, bijna letterlijk, aangevlogen die het woord halfbroer noemde. Want dat was de bevestiging van iets dat ik niet wilde aanvaarden. Daan was mijn broer en ik voelde die band alleen maar sterker dan ooit.

Mijn vader deed zijn werk op de fiets. Wat het precies behelsde weet ik niet maar hij bezocht veel boerenbedrijven op het platteland rond Alkmaar.

Op een namiddag kwam hij vroeger thuis dan anders, hij voelde zich niet lekker. Op de vraag van mijn moeder wat er aan de hand was antwoordde hij dat het wel een griepje zou zijn.

‘Het was een rottag’ zei hij.’ Ik heb ook een trap van een paard gehad. Nee, het stelde niet zoveel voor. Hij raakte me maar net, ik kreeg een tik tegen mijn scheenbeen.’

Hij trok zijn broekspijp wat omhoog, een klein schaafwondje. Het was wel een beetje gezwollen met roze gekleurde randen. ‘Het is een beetje ontstoken’ zei mijn moeder en maakte een nat kompres voor het been.

De volgende morgen had hij flink koorts en was zijn hele onderbeen vuurrood en opgezet. ‘Ik ga de dokter bellen’ zei mijn moeder en liep naar de burens die telefoon hadden.

Diezelfde dag nog werd mijn vader opgenomen in het Centraal Ziekenhuis in Alkmaar. Wondroos was de diagnose, een smerige bloedvergiftiging.

De artsen stelden voor het aangetaste been te amputeren tot boven de knie, maar mijn vader weigerde dat. Toen werden